

11. Mawdsley A., Kelly E.P., Smith F.N., Brophy P.O. Linear assessment of the Thoroughbred horse: an approach to conformation evaluation // Equine Veterinary Journal, 28. - 1996. - P. 461-467.

Статья посвящена проблеме определения качества лошадей отечественной селекции при помощи современных систем классификации типа телосложения и работоспособности на основе линейной шкалы. Классификация осуществляется на основании отклонений проявления признака от среднего значения селекционных показателей по популяции. Результаты оценки дают представление про уровень развития каждого признака в породах, потомстве жеребцов-производителей и осуществлять целенаправленный отбор лошадей в производящий состав.

Лошадь, линейная шкала, классификация, признаки, телосложения экстерьер, работоспособность

The article is devoted to the problem of determining the quality of domestic breeding horses with the help of modern classification systems, body type and health based on a linear scale. Classification is based on the variance of symptoms characteristic of the average of a selection of indicators of population. The estimation results give an idea about the level of development of each characteristic in the breed, the offspring of stallions and implement a targeted selection of horses in producing the composition.

Horse, linear scale, classification, characteristics, body exterior, performance.

УДК 631.1.(075.8)

СУЧАСНЕ І МАЙБУТНЄ ОРЛОВСЬКОГО РИСАКА

Б.М. Голка, кандидат сільськогосподарських наук, професор;

**В.Є. Скоцик, кандидат сільськогосподарських наук,
доктор економіки;**

**Л.М. Зламанюк, кандидат сільськогосподарських наук,
доцент**

Вивчали ефективність схрещування орловського рисака з жеребцями чистокровної верхової, стандартбредної та російської

рисистой порід, а також його скороспілість, показником якої був вік представники якого (224 голови) ввійшли до класу 2.05.

Орловський рисак, скороспілість, лінія, клас 2.05, жвавість, стандартбредний рисак.

В останні 15-20 років орловському рисаку присвячено доволі багато наукових дискусій і публікацій. Вони стосуються історії його створення і становлення як породи, особливостей селекції на різних етапах та “історичних поворотах”, внутрішньо породної структури, сучасного стану, проблем іподромних випробувань та взаємовідносин “кінзавод-іподром”, дублювання тої ситуації, що була в кінці 19 початку 20 ст. – захоплення американським, а тепер ще й французьким, рисаками і головне: яка доля цієї породи в майбутньому: яким буде орловський рисак через 30-50 років?

Щоб відповісти на це запитання необхідно, в першу чергу, вирішити: для якої мети він буде культивуватися – для поліпшення робочого поголів'я коней, як це було впродовж багатьох десятиріч, чи для змагань одно- та багатокінних запряжок (драйвінг), чи як учасник бігових рисистих змагань на іподромах, не забуваючи про сучасних конкурентів. Тільки після вирішення цього головного питання можна вести конкретну розмову про способи його удосконалення. Одних розмов і закликів, ... що орловський рисак – це національна гордість Росії (хоч проти цього ніхто не заперечує!) недостатньо.

Отже, ця порода може бути поліпшена методами чисто-породного розведення з усіма відомими його варіантами. Проте помітне скорочення загального поголів'я, в тому числі і заводських маток, робить цей шлях тривалим, порівняно з використанням для цієї мети жеребців і кобил інших порід. Досвід становлення французького рисака, та й орловського те ж, переконує в цьому.

В серії своїх публікацій В.О. Ліппінг показав ефективність використання чистокровних верхових жеребців для поліпшення орловського рисака. Правда, зазначає автор, що в цьому випадку слід мати терпіння і час, щоб помісей першого покоління “поставити” на рисистий аліур. Ще раніше В.О. Вітт та співавтори (1964) зазначали, що доцільно проводити досліді по схрещуванню орловського рисака з французьким та американським, з англійською чистокровою та російським рисаком (с. 214). До тих же висновків дійшли А.Б. Фомін, 1967; В.А. Дьомін, 2007 та інші автори.

До викладеного слід лише додати, що за останні 5-6 років кращими з кращих орловських рисаків були Пеон 2.01,9; 3.10,6; 4.21,4; сірій, 2004 р.н. та прославлена Флористика 2.03,8; 3.15,2; гніда, 2008 р.н. Проте обидві ці знаменитості несуть в собі “чужу” кров: кобила – чистокровного верхового жеребця Фактотума, а Пеон – кров того ж жеребця та ще й стандартбредного Білл Ганновера з рекордом 2.00,6; і промірами 162-165-187-20. І при всьому цьому не втратили ні тип, ні калібр, ні своєрідну красу орловського рисака.

Метою наших досліджень був аналіз походження орловських рисаків класу 2 хв. 5 с.

Матеріал та методика досліджень. На початок 2014 р. їх виявлено 224 голови. Для кожного з них складено родовід до п'ятого покоління включно і проаналізовано їх походження: чистопородні вони чи мають в своїх родоводах кров інших порід – чистокровної верхової, стандартбредної та російської рисистої. Для кожної особини і в цілому по лінії визначено вік встановлення рекорду.

Результати досліджень. Проведений аналіз показав, що орловські рисаки класу 2.05 на 67,3% є чистопородними, тобто в перших п'яти рядах родоvodu ні жеребці ні кобили зазначених порід для поліпшення орловського рисака не використовувались. У міжлінійному порівнянні цей показник змінюється від 31,3 (лінія Проліва) до 100% (лінії Барчука, Ветра, Успеха, Корешка). Найбільше з “чужих” порід зустрічається чистокровна верхова: вона є в родоводах 49 орловських рисаків класу 2.05. Це потомки жеребців Фактотума, Фрамполя, Хотімська, Горизонта, Брома та ін.. Найбільше вони зустрічаються в лінії Проліва – 43,7%; Піона – 32,5; Болтіка – 19,2%. Стандартбредні жеребці Білл Ганновер та Ейпекс Ганновер є в родоводах 21 орловського рисака, в т.ч. в лінії Піона 8, Болтіка – 7 і Пілота 6 голів. Жеребець російської рисистої породи Апогей зустрічається в родоводах лише чотирьох орловських рисаків (табл. 1).

1. Розподіл орловських рисаків класу 2.05 за лініями та їх породність

Лінія	Всього рисаків в класі 2.05		в тому числі потомки жеребців							
			чистопородних орловських		чистокровних верхових		стандартбредних		російських рисистих	
	гол.	%	гол.	%	гол.	%	гол.	%	гол.	%
Піона	79	35,1	46	57,5	26	32,5	8	10,0	-	-
Пілота	49	22,2	36	72,0	8	16,0	6	12,0	-	-
Болтіка	25	11,1	14	53,8	5	19,2	7	26,9	-	-
Отбоя	18	7,6	15	88,0	2	12,0	-	-	-	-
Проліва	16	7,1	5	31,3	7	43,7	-	-	4	25,0
Барчука	15	6,7	15	100,0	-	-	-	-	-	-
Воїна	9	4,0	8	88,9	1	10,1	-	-	-	-
Ветра	6	3,1	7	100,0	-	-	-	-	-	-
Успеха	5	2,2	5	100,0	-	-	-	-	-	-
Корешка	2	0,9	2	100,0	-	-	-	-	-	-
Всього:										
гол.	224	-	153	-	49	-	21	-	4	-
%	-	100	-	67,3	-	21,6	-	9,3	-	1,8

Ці дані свідчать про те, що в минулому і другій половині ХХ ст. періодично використовувалося ввідне схрещування орловського рисака з чистокровою верховою і стандартбредною породами. Це тим більше виправдано поступовим скороченням маточного поголів'я цієї породи (табл. 2), що супроводжується зменшенням різноманіття їх генотипу.

2. Динаміка поголів'я жеребців і кобил орловської рисистої породи

Рік	Племінне поголів'я		Джерело інформації
	жеребці	кобили	
1845	80	550	И.А. Лисаневич (за П.Н. Кулешовим, 1925, с.134)
1854	464	3002	-//-
1907	10 000	100 000	-//-
1969	85	1500	ДКПК, т. 13-14, с. 5
1979	76	1042	ДКПК, т. 17-18, с. 10
1987	66	1026	Дані ВНДІ конярства
2012	70*	491	В.А. Мысина

* за даними каталогів жеребців-плідників за 2009-2012 рр.

До того ж кількість кінних заводів, що вели селекційну роботу з орловським рисаком і де склалися доволі ефективні селекційні технології, зменшилася у 4 рази – з 36 у 1950-54 роках до 9 – у 2010-2011 рр. з маточним поголів'ям 481 і 497 особин відповідно. Проте А. Рахманіна повідомляє, що на кінець 2013 р. в Російській Федерації не залишилося жодного державного кінного заводу. Все найцінніше маточне поголів'я зосереджено у приватних кінних

заводах Росії. Саме на них покладається відповідальність за долю цієї унікальної породи (с. 77). Зазначимо з практики минулого добре відомо, що у кожного власника є свій уявний зразок орловського рисака, який він прагне ідеалізувати (заводи В.І. Шишкіна, В.П. Охотнікова, Н.П. Малютіна, А.Б. Казакова, І.Г. Афанасьєва, Я.І. Бутовича та ін.).

Тому громадській Раді, зареєстрованій у 1999 році при ВНДІ конярства, слід розробити і жорстко контролювати умови збереження оригінального типу орловського рисака. Ця ж Рада пропонує припинити застосування ввідного схрещування і видавати державну книгу цієї породи закритою, тимчасово заборонити клонування і трансплантацію ембріонів (В.В. Калашніков, 2013, с. 6). Що суворий контроль в цій роботі потрібен – сумнівів немає, бо до державної книги потрапляє приплід від жеребців і кобил невідомого походження. Так, в родоводі орловського рисака Шпіната 2.01; 3.16, гнідий, 2002 р.н. кобила Шхуна (з материнського боку родоводу) має не встановлене походження; одна з найцінніших кобил того ж Лозівського кінного заводу Феба і кобила Хітрая (КФГ “Ініціатива”) паруються з жеребцями невідомого походження (т. 34, с. 451). В тому ж томі орловських кобил парували з жеребцями різних порід: чистокровної верхової (Аскот, Аргамак, Метеор, Заступ, Фіксатор, Селінгер та ін.), будьоннівської (Чак), голштинської (Лабіринт), тракененської (Горихвост), англо-арабський Вестнік та чимало інших (див. с.с. 235, 267, 275, 278, 285, 295, 319, 323, 328 та ін.).

Саме по собі виникає запитання: з ким ці схрещування погоджувалися, чим виправдано їх використання? Якщо ж то є власна ініціатива, то у державній книзі такого “поліпшеного” поголів’я не повинно бути, оскільки ці факти просто компрометують все, що зроблено і чого досягнуто в роботі з орловським рисаком не одним поколінням видатних селекціонерів. Додамо лише, що серед коней чистокровної верхової, арабської, стандартбредної, французької рисистої подібних вольностей немає, бо вони і не можуть бути, оскільки встановлені правила (критерії) роботи з породою єдині для всіх. У нас, на жаль, це можливо і без будь-яких висновків.

Крім жвавості і типу орловського рисака серйозної уваги заслуговує така його ознака як скороспілість. Її можна виражати віком встановлення власного рекорду. За всю історію породи належної уваги ця ознака не мала: потрібен був рисак густого

запряжного типу для міського та міжміського транспорту і як поліпшувач робочого поголів'я на значній території Російської держави. Скороспілість сільськогосподарських тварин (зокрема і коней) цікава не тільки як біологічна складова організму, а й як фактор прискорення грошового циклу, тобто швидкості відшкодовування витрат на їх утримання, годівлю, догляд, тренінг, випробування та інше. Тому і в чистокровному, і стандартбредному і, навіть, ваговозному конярстві їй приділялося істотне значення, чого, на жаль, не було в орловському рисистому кіннозаводстві.

За показник скороспілості орловських рисаків взято вік, в якому вони ввійшли до класу 2.05, тобто подолали дистанцію 1600 м або іншу з офіційних (2400 м, 3200, 4800, 6400 м), що за перерахунком дає їм право бути в класі 2.05. На початок 2014 р. на теренах бувшого Радянського Союзу виявлено 227 рисаків цього класу. Зібраний матеріал систематизовано за лініями, оброблено біометрично і наведено в таблиці 3.

3. Середній вік встановлення рекордної жвавості орловськими рисаками класу 2.05 різних ліній

Лінія	Голів	Середній вік встановлення рекорду, років	Лінія	Голів	Середній вік встановлення рекорду, років
Піона	79	5,58 ± 0,15	Барчука	15	5,67 ± 0,39
Пілота	49	5,64 ± 0,21	Воїна	9	5,78 ± 0,43
Болтіка	25	5,82 ± 0,23	Вєтра	6	5,86 ± 0,51
Отбоя	18	6,18 ± 0,29	Успєха	5	6,60 ± 0,92
Проліва	16	5,38 ± 0,26	Корєшка	2	5,50 ± 0,00

Одержані дані свідчать про те, що орловська рисиста порода відрізняється значною пізньоспілістю, особливо у порівнянні з стандартбредною. При чому це стосується коней всіх ліній і породи в цілому. Дещо кращі показники за скороспілістю мають представники лінії Проліва (б. Вєтерка), які в своїх родовах мають кров стандартбредних рисаків через жеребців-плідників Колдуна і Десанта – у них по $\frac{1}{8}$ та Проліва – у нього $\frac{1}{16}$ заокеанського рисака. Характерно, що потомки Вєтерка без крові стандартбредних жеребців менш цінні як плідники не тільки за скороспілістю, а й за іншими ознаками (И.А. Кузнецов, с. 53).

За проведенням аналізом використання стандартбредного Білл Гановера на орловських кобилах ліній Піона, Пілота і Болтіка було досить ефективним: середній вік встановлення ними рекорду в класі 2.05 був у межах 5-5,25 років. В наші дні добре відомі

результати використання дочки Білл Гановера Набівки 2.25,4 (Піон-Німфа), яка дала двох синів – заводських плідників Наводчика 2.04,8 і Наместніка 2.02 – обидва від орловського Кубіка 2.04. Від них (онуків Білл Гановера) одержано свій приплід в класі 2.05: Бомонд 2.04,6; Клієнт 2.04; Жаворонок 2.03,6; Заводчик 2.01,9; Канйон 2.01,2. Ці та раніше наведені факти дають підставу стверджувати, що і в майбутньому орловського рисака будемо поліпшувати стандартбредними жеребцями. Цю акцію слід ретельно готувати, щоб своєчасно мати племінний матеріал з $1\frac{1}{8}$ кровності за американським рисаком.

Поширена в минулому лінія Отбоя мала середній вік встановлення рекорду 7 років, в тому числі Борець – 6, Водоворот – 8, Вожак – 7, Імпровізатор – 6 і Піон – 8. У наведеній таблиці з цей показник менший – 6,18 – за рахунок об'єднання ліній Корсара та Ісполнительного в одну – лінію Отбоя, оскільки обидва жеребці походять від Отбоя. На другому місці за цим показником є лінія Успеха – 6,6 років. Тому досить інтенсивне використання пізньоспілого Піона не сприяло поліпшенню скороспілості його потомків: лише троє з них показали найкращу жвавість у три роки, а ще двоє – у 10 років (табл. 4). Більшість рисаків класу 2.05 – 56,3% – а досягли своїх рекордів у 5-6 років, що не можна визнати як позитивний факт, особливо з сьогоденних бізнесових позицій.

4. Розподіл орловських рисаків класу 2.05 за віком встановлення рекорду

Лінія	Кількість, гол.	Вік встановлення рекорду, років							
		3	4	5	6	7	8	9	10
Піона	79	3	18	24	14	13	4	2	2
Пілота	49	1	5	18	18	5	2	-	1
Болтіка	25	-	4	10	4	2	4	2	-
Отбоя	18	-	1	4	7	3	1	-	1
Проліва	16	-	3	7	4	1	1	-	-
Барчука	15	2	1	5	3	3	1	-	-
Воїна	9	2	2	1	1	-	1	1	1
Ветра	6	-	1	2	2	2	-	-	-
Успеха	5	-	1	1	-	1	1	1	-
Корешка	2	-	1	-	-	1	-	-	-
Всього: гол.	224	8	37	72	53	31	15	6	5
%	-	3,3	14,1	32,4	23,9	14,6	6,6	2,8	2,3

У практиці стандартбредного конярства США ситуація інша. За період з 1982 по 2006 рік включно на іподромах цієї країни виявлено 153 рисаки, які подолали одну сухопутну милю (1609 м)

за 1 хв. 55 с. і жвавіше. Абсолютна більшість з них – 98 % – досягла свого успіху у 3-4 роки (Дж. Бредлі, 2011, с. 32-35).

Висновок

В основі поліпшення орловського рисака має бути чистопородне розведення. Проте періодично необхідно вдаватися до ввідного схрещування з стандартбредними жеребцями жвавістю 1.56-1.58, зростом 162-163 см. Про ефективність такого схрещування спеціалістам добре відомо: використання стандартбредного Білл Гановера було не гіршим, ніж чистокровного Фактотума.

Список літератури

1. Афанасьев С.В. Орловский рысак / С.В. Афанасьев. – Пермь; “Книжный мир”, 2010. – 285 с.
2. Бредли Дж. Современные линии жеребцов стандартбредной породы / Дж. Бредли. – Пермь; “Книжный мир”, 2011. – 455 с.
3. Калашников В.В. Орловский рысак – национальная гордость России? / В.В. Калашников, Г.В. Калинкина. // Коневодство и конный спорт. – 2013. – № 2. – С. 3-7.
4. Каталог орловских рысак класса 2.10. – М., 2012. – 2013.
5. Кулешов П.Н. Коневодство / П.Н. Кулешов. – М.: “Новая деревня”, 1925. – 276 с.
6. Кузнецов И.А. Конный завод и порода / И.А. Кузнецов, Г.А. Рождественская. – М.: Колос, 1978. – 158 с.
7. Липпинг В.О. К вопросу об англо-рысистых скрещиваниях / В.О. Липпинг. // Коневодство и конный спорт. – 1972. – № 3, 4, 5, 8, 9.

Изучена эффективность скрещивания орловского рысака с жеребцами чистокровной верховой, стандартбредной и русской рысистой пород, а также его скороспелость, показателем которой был возраст, представители которого (227 голов) вошли к классу 2.05.

Орловский рысак, скороспелость, линия, класс, 2.05, резвость, стандартбредный рысак.

Studied efficiency of crossing of orlovskogo trotter with stallions thoroughbred up-river, standartbrednoy and the Russian trotting breeds,

and also his precocity the index of which was age the representatives of which (227 heads) entered to the class 2.05.

Orlovskiy trotter, precocity, line, class, 2.05, playfulness, standartbredniy trotter.

УДК 636.1.083.38 – 027.15

ДИНАМІКА ЖВАВОСТІ І ЛІНІЙНОГО РОСТУ КОБИЛ ОРЛОВСЬКОЇ РИСИСТОЇ ПОРОДИ ВІТЧИЗНЯНОЇ СЕЛЕКЦІЇ

І.І. Глушак, кандидат сільськогосподарських наук

Вивчено динаміку лінійного росту і жвавості кобил орловської рисистої породи з врахуванням заводських ліній та вікового критерію. Доведено, що кобили генеалогічної групи Піона 2.00,1 мали найменші показники лінійного росту і жвавості, а за промірами екстер'єру поступалися стандарту орловської породи.

Встановлена найкраща роботоздатність на 1600 м (2.15,2) кобил лінії Пілота 2.02,2, що є підставою використання їх для формування провідної групи орловської породи.

Доказано, що для конкурентноздатності кобил групи Піона 2.00,1 потрібно покращити використання методів селекції та продовжити дослідження.

Орловська рисиста порода, промір, стандарт, жвавість, лінія, екстер'єр, кобили, іподром.

Популярність розведення і використання орловської популяції коней вітчизняної селекції підтверджується збільшенням кількості племінного поголів'я. Так, за останні шість років, а саме на 01.01.2014 року, від загальної кількості племінних коней на Україні, частина чистопородного поголів'я орловської рисистої породи збільшилась на 3,6% і складає 19,2% [1, 4].

На сьогодні жвавість рисистого поголів'я від дворічного до старшого віку є основною селекційною ознакою. Для досягнення прогресу жвавості, як один з головних факторів, є відбір кращого племінного поголів'я.

Крім того, сьогодні питання для орловського рисака, щодо впливу лінійного росту на відбір кращих індивідуумів з найкращою